

13. Katz Wendy R. Reider Haggard and the fiction of empire / Wendy R. Katz. Cambridge University Press. – New York, 1987. – 177 p.
14. Lang A. Realism and Romance / A. Lang // Contemporary Review. № 52 (1887). P. 683–693.

Анотація. У статті досліджуються жанрові особливості англійського неоромантичного пригодницького роману, покликаною в доступній формі поширювати імперську ідею. Порівняльний аналіз романів Р. Л. Стівенсона та його послідовника Г. Р. Хаггарда дозволив віднайти характерні показники жанру: екзотичний хронотон, який випробовує на міцність, герой – шляхетний не за походженням, а за своїми вчинками, використання міфологічних мотивів – порятунків красуні, пошук артефакту.

Ключові слова: неоромантизм, масова література, пригодницький роман, імперський міф.

Summary. The article is dedicated to the research of genre features of English neo-romantic adventure novel – romance. Fictional romance appeals more to the senses than to the mind. It can be distinguished as moral fantasy. In transitional period (the end XIX–the beginning XX) one of the main aim of this genre was to propagate the idea of the Britain Empire in clear and diverted forms. Comparative analysis of R. L. Stevenson's novel «Treasure Island» and H. R. Haggard novel «King Solomon's Mines» demonstrates the peculiarities of romance. Among them: an exotic chronotope – location for trials for uncommon person, a hero – generous, noble-minded on one hand, and natural, understandable on the other hand, mythological motifs: salvation of beautiful girl, treasure hunts, searches of artifacts. Both Stevenson and Haggard are masters of romance and have much in common. Despite this Haggard's romance favours the form of the adventure story. The true focus of interest in the adventure story is the character of the hero and the nature of the obstacles he has to overcome. He prefers to depict uncivilized locations where one can lost his identity. In his «grown-up» adventure story he prefers the «ordinary» hero. Haggard was the first who uses «a team of professionals» in his novels long before I. L. Fleming with his James Bond. And of course he is master of unforgettable female types. In the process, «King Solomon's Mines» created a new paraliterature genre known as the «Lost World», which would inspire E. R. Burroughs, A. C. Doyle, R. Kipling. The adventure story is the simplest sort of fantasy. Appearing at all levels of culture it appeals to all classes and types of person. So, Britain literature (the end of XIX–the beginning of XX) create a paradigm of popular literature of the XX century.

Key words: neo-romanticism, popular literature, adventure story, myth of Empire.

Отримано: 31 липня 2017 р.

УДК 821.111

С. В. Жигун

ЧИ ПРИРЕЧЕНИЙ ДЕТЕКТИВ БУТИ МАСОВИМ ЖАНРОМ?

Постановка проблеми. Літературознавство ХХ століття характеризувало детектив як жанр масової, а отже низької літератури. Втім, саме поняття літературної ієрархії навряд чи можна вважати об'єктивною категорією. Як демонструє аналіз концепцій, зроблений С. Філоненко [13, 20], це швидше конструкт певної доби. У ХІХ ст., скажімо, літературу поділяли на високу (професійну) і низову, а в першій пол. ХХ ст. – на елітарну і масову. Попри уявну подібність категорій, чинники, що визначали оцінку текстів, як належних до літературного «низу», були цілком різні. В офіційній радянській критиці, звісно, не могло йтися про «елітарну і масову» літературу, тому її поділяли на «серйозну» і «розважальну», вважаючи стіну між ними непроникною. Скажімо, Ю. Лотман так характеризував літературну ієрархію: «Деякі твори мистецтва нам подобаються своєю життєвою правдою. Складна реальність відбивається в них складним чином... Але є й інший тип текстів, тип, який у свій час і на своєму місці має право на існування. Це – книги для відпочинку. Складність тут симулюється, а трагічні протиріччя життя замінені зручноосмислюваними «таємницями» і «загадками»... Життєві протиріччя замінені тут наперед відомими правилами, і читач отримує задоволення саме від того, що нестерпна і, здавалось би, хаотична ситуація виявляється зовсім не нестерпною і не хаотичною... Таке читання заспокоює, ... і є цілком шанованим видом відпочинку. Біда починається лише тоді (Курсив мій. – С. Ж.), коли таке полегшене читання заявляє претензію на невласливе йому місце, коли воно прагне підмінити собою «складну», соціально і етично значиму літературу...» [7, 376].

романів і не супер-чоловік сучасних творів), через яке він часом шукає забуття в алкоголі (просто не припустимий вчинок для радянського слідчого). Навіть більше: цей образ руйнує так звану «фантазію детективної формули» (Д. Кавелті) про те, що будь-яка таємниця має раціональне пояснення. Знання Космича допомагають розкрити таємницю книги (лише частково!) і скарбу, а розкриття таємниці зникнення Валюжинича і княгині є ілюзією, бо ж під дією психотропних речовин Космич бачить можливу версію подій, але яким був реальний перебіг лишається невідомим.

Літературна досвідченість Космича, що спонукає його порівнювати події із детективними романами (і, до речі, з «кепськими»), спонукає звернути увагу на ще один чинник, що визначає належність твору до високої чи масової літератури. Йдеться про стиль викладу. Ц. Тодоров твердив, що «Theoreticians of detective fiction have always agreed that style, in this type of literature, must be perfectly transparent, imperceptible; the only requirement it obeys is to be simple, clear, direct. It has even been attempted – significantly – to suppress this second story altogether» [16, 46]. Стиль романів В. Кашина, як і більшості радянських детективістів тяжіє до визначення «ідеально прозорий і непомітний», принаймні у викладі історії розслідування (натомість, змальовуючи минуле, автор «додає» їй барв). У романах В. Короткевича стиль має особливу вагу і може бути об'єктом окремого дослідження. Обидва названі його твори мають гомодієгетичного наратора, чие мовлення було покликане не лише продемонструвати багатство і можливості білоруської мови, але й ствердити її авторитет. Тому наратори постійно вдаються до оригінального, незужитого слововживання, що б ініціювало зупинку комунікації і змушувало б читача звертати увагу з повідомлення на код. У мовленні протагоніста роману «Чорний замок Ольшанський» цього ж ефекту досягає іронія і мовна гра в цілому, відчутним компонентом її є обігрування штампів радянського ідеологічного і побутового мовлення. Тому, не заперечуючи твердження Б. Менцель, що «оцінити якість детективного чи авантюрного роману можна на основі його структури чи композиції, але не майстерності діалогів чи стилістичної вправності письменника» [10, 395], мусимо визнати, що стиль – один із засобів, що підвищують якість детективного твору, забезпечують самотутність враження.

Підбиваючи підсумки, годилося б відповісти на питання винесене у заголовок: чи приречений детектив бути масовим жанром? Видається, що ні. Успіх У. Еко – не унікальний, твори В. Короткевича доводять можливості детектива бути серйозною літературою навіть у таку упереджену добу, як радянська. Головні жанротвірні елементи детективу: тема пошуку, з'ясування невідомого та структура подвійної фабули, у якій друга розкриває першу, дають достатньо простору для авторської індивідуальності і творчості. Тематика пошуку може варіюватися від кримінального до наукового, а фабула ускладнюватися найрізноманітнішим чином, що в сукупності дає можливість піднімати найрізноманітніші теми й проблеми. Головним чинником, що впливає на зарахування жанру до масової літератури, є формульність, але той факт, що різні традиції й умови функціонування витворюють цілком різні формули, свідчить про можливість долати її хоч частково. Таким чином, детектив як жанр дає не менше можливостей створити самотутній художній світ. Щоправда, слід визнати, що такий висновок уможливорюється тим, що жанр детективного роману розглядається як сукупність формально-змістових елементів, нехтуючи прагматикою. Втім, історія літератури демонструє плінність прагматики («низькі» у часи класицизму комедії Мольєра нині – надбання французької літератури).

Список використаних джерел

1. Бабяк Ж. Структурні аспекти детективного жанру: етапи вивчення / Ж. Бабяк, О. Перенчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 33. – С. 20–23.
2. Бедзик Ю. Не легкий і не розважальний / Ю. Бедзик // Літературна Україна. – 26 червня 1970 – С. 3.
3. Бессараб О. Детективний роман як головний прояв масової літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття / О. Бессараб // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1014. Сер.: Філологія. – Вип. 65. – С. 204–207.
4. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : Підручник / Т. Бовсунівська. Київ: Київський університет, 2009. – С. 462–478.
5. Герасименко Э. Детективный текст как объект филологических исследований / Э. Герасименко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. – 2013. – Вип. 3(1). – С. 40–51.
6. Кавелті Дж. Г. Изучение литературных формул / Дж. Кавелті // Новое литературное обозрение. – 1996. – № 22. – С. 33–64.
7. Лотман Ю. [О детективе и «детективном литературоведении»] // О дуэли Пушкина без «тайн» и «загадок»: Исследование, а не расследование // Лотман Ю. Пушкин: Биография писателя

- ля; Статьи и заметки, 1960–1990; «Евгений Онегин»: Комментарий. СПб.: Искусство-СПБ, 1995. – С. 375–378.
8. Лотман Ю. Выход из лабиринта / Ю. Лотман // Эко У. Имя розы / пер. с итал. Е. Костюкович. – М.: Новости, 1998. – С. 650–669.
9. Маркулан Я. Зарубежный кинодетектив. Опыт изучения одного из жанров буржуазной массовой культуры / Я. Маркулан. Ленинград: Искусство, 1975 – С. 6–50.
10. Менцель Б. Что такое «популярная литература»? Западные концепции «высокого» и «низкого» в советском и постсоветском контексте / Б. Менцель // Новое литературное обозрение. – 1999. – № 40 (6). – С. 391–408.
11. Перенчук О. Естетичні джерела детективу: проблематизація класичної моделі / О. Перенчук // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 4.13. – С. 203–208.
12. Рогоза Ю. Детектив // Лексикон загального та порівняльного літературознавства / Рогоза Ю., Попов Ю. – Чернівці: «Золоті литаври», 2001. – С. 145.
13. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : моно графія / С. Філоненко. – Донецьк : ЛАНДОН–ХХІ, 2011. – 432 с.
14. Харлан О. Жанр історичного детективу в сучасній європейській літературі: особливості функціонування / О. Харлан // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність/ Гол. ред. А. Козлов. Кривий ріг, 2014, – Вип. 3. – С. 162–170.
15. Эко У. Заметки на полях «Имени розы»: метафизика детектива / У. Эко. – СПб.: Симпозиум, 2005. – 96 с.
16. Todorov Tz. The Poetics of Prose / Tz. Todorov. – Ithaca: Cornell University Press, 1977. – P. 42–52.

Анотація. На матеріалі творів В.Короткевича і В.Кашина розглядаються жанрові та жанромодифікуючі чинники детектива. Стверджується, що визначальним жанровим елементами детектива є оповідь про розслідування і особлива структура подвійної фабули, де фабула розслідування розкриває фабулу злочину, а модифікуючим – формули.

Ключові слова: детектив, подвійна фабула, формула, ідеологема.

Summary. The article deals with the problem: whether detective is a priori a genre of popular literature, or it can be used also in elitist (or «serious») literature. The detective novels of the Soviet period «The Dark Castle Olshansky» by V. Karatkievich, «The Mystery of the Forgotten Case», «Bloody Gloss of Diamonds» by V. Kashin have become the research material. It is asserted that the story about investigation (or is wider – inquiry, search of the truth – U. Eco), and special structure of a double plot in which the plot of investigation discovers a crime plot (Ts. Todorov, Ya. Markulan) are the defining genre elements of detective. The subject of detective is capable to vary, touching upon a wide range of problems from moral (in children's) to intellectual (in elitist). Also the characters, keeping a functional role, can represent various social groups and tempers. The detective structure can become complicated, giving scope for individual art search.

Elements because of which the genre is considered popular are the so-called formulas (J. Cawelti) focused on reproduction of familiar ideologems which vary in different traditions so aren't defining. Such ideologems in the soviet detective are the professional investigator; the villain from pre-revolutionary or war time; domination of crimes against the Soviet power. This orientation to the social order, but not individual judgment of the world, generates seriality of the detective works. Besides, perfectly transparent, imperceptible style, complicating manifestation of author's identity is an important factor, promoting definition of the detective as a popular genre. The considered material proves that the genre of the detective is capable to overcome border between the elitist and popular literature, and it in turn proves discreteness of such border.

Key words: detective, double plot, formula, ideologem, seriality.

Отримано: 6 липня 2017 р.